

ΙΜΒΡΟΣ

ΕΝΑ ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Την πρωτοείδα ένα απόγευμα από το παράθυρο του αεροπλάνου, μόλις περάσαμε τη Λήμνο. Η όψη της είναι τραχιά. Το πέλαγο βαθύ και σκοτεινό. Οι ακτές αλίμενες. Οι ευθείες γραμμές κυριαρχούν, οι καμπύλες είναι ελάχιστες, τα σχήματα ξεκάθαρα. Το ανάγλυφο του εδάφους έντονο. Οι όγκοι αδροί.

Ένα κομμάτι μιας βυθισμένης οροσειράς που καταποντίστηκε στην άκρη του Βόρειου Αιγαίου κι άφησε τα ψηλώματά της να εξέχουν ανάμεσα στην Ασία και την Ευρώπη. Το ψηλότερο από αυτά είναι η νήσος Σαμοθράκη, το ορεινότερο νησί του Αιγαίου. Ένα μονοκόμματο, μοναχικό βουνό που ορθώνεται μέσα από τη θάλασσα και κορυφώνεται στα 1.664 μέτρα. Στα νοτιοανατολικά της Σαμοθράκης, η Ίμβρος έχει πολύ μικρότερα υψόμετρα, αλλά το ηφαιστειογενές κορμί της καλύπτεται από βραχώδεις λόφους με απότομες κλίσεις και, από θάλασσα σε θάλασσα, η μία πλαγιά διαδέχεται την άλλη. Οι κορφές διαγράφονται μία μία στον ουρανό. Άλλες προτάσσουν τη χαλκόμαυρη θωριά των πυρογενών πετρωμάτων, άλλες τη βαθύχρωμη χροιά των λιγωστών δέντρων που στεφανώνουν τα υψώματα. Η βλάστηση είναι χαμηλή και σκόρπια.

Οι καλλιεργημένες κοιλάδες μικρές. Οι ελαιώνες περιορισμένοι. Τα δασωμένα μέρη διάσπαρτα: πυκνές συστάδες ανάμεσα σε πετροβούνια, βράχους και γυμνές ορθοκομμένες ράχες.

Ένα κομμάτι του βυθισμένου ελληνικού κόσμου που καταποντίστηκε στις εσχατιές της συλλογικής μνήμης κι άφησε μερικές κορφές να εξέχουν ανάμεσα σε διπλωματικές ήττες και πολιτικά εγκλήματα, κατάφορες παραβιάσεις του κώδικα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και απίστευτες ενέργειες σε βάρος των αδιαπραγμάτευτων ηθικών αξιών. Γυμνές, ορθοκομμένες ράχες σε ένα πέλαγο από τύψεις κι ενοχές, ξεχασμένες στην είσοδο του Ελλήσποντου ανάμεσα σε χρονολογίες, συνθήκες, πρωτόκολλα και υποχρεώσεις, που κανείς δεν θέλει πια να θυμάται.

Από εκείνο το απόγευμα που την πρωτοείδα, τόσο αναπάντεχα (κανείς δεν θυμόταν την ύπαρξή της, εκείνη την εποχή), φρόντιζα πάντα να παίρνω την απογευματινή πτήση για Αλεξανδρούπολη –ώστε να 'χει γείρει ο ήλιος προς το Άγιον Όρος, να μην τον έχω στα μάτια. Ζητούσα πάντα «παράθυρο δεξιά», για να μπορώ να την κατοπτεύσω ολόφωτη, καθώς το αεροσκάφος μειώνει ταχύτητα και κατεβαίνει από τα ύψη για να προσγειωθεί στα αποξηραμένα βαλτοτόπια των δυτικών εκβολών του Έβρου.

Αν η ατμόσφαιρα ήταν διαυγής, είχα και πλήρη εποπτεία του χώρου που εκτείνεται νοτιοανατολικά της Ίμβρου. Ο λοφίσκος που σημαδεύει την Τένεδο, και η πεδιάδα της Τροίας, στο απώτατο άκρο της Ασίας. Το ακρωτήριο της Έλλης, στο απώτατο άκρο της Ευρώπης. Οι πύλες του Ελλήσποντου.

Το θέαμα των Στενών είναι μεγαλειώδες. Η χαμηλή χερσόνησος της Τρωάδας, στην ασιατική πλευρά, και ο μακρύς λαιμός της Θρακικής Χερσονήσου, στην ευρωπαϊκή πλευρά, αφήνουν να σχηματιστεί ανάμεσά τους ένας θαλάσσιος διάδρομος εβδομήντα χιλιομέτρων. Ο μοναδικός ναυτικός δρόμος που συνδέει το Αιγαίο και τη Μεσόγειο με την Προποντίδα και τη Μαύρη Θάλασσα. Αυτό το ύπουλο στενό που καταβρόχθισε χιλιάδες ανθρώπους, μετά τον πνιγμό της Έλλης. Μνήμες πολεμικών συγκρούσεων σε ξηρά και θάλασσα. Δεκάδες αιολικές και

ιωνικές αποικίες χτισμένες για τη φρούρηση του περάσματος. Απόνερα πλοίων που ταξίδευαν προς την Κωνσταντινούπολη και τον Εύξεινο. Τόποι εγκαταλελειμμένοι από τους Έλληνες το 1922.

Βοσκοί και ποίμνια

Πετούσα πάνω από την αόρατη συνοριακή γραμμή που χώρισε, το 1923, το Θρακικό Αρχιπέλαγος και διχοτόμησε το συγκρότημα των Θρακικών Σποράδων, τη βορειότερη ομάδα των ελληνικών νησιών του Αιγαίου. Σαμοθράκη, Λήμνος, Άγιος Ευστράτιος (Αϊ-Στράτης) στα ελληνικά χωρικά ύδατα. Ίμβρος και Τένεδος στα τουρκικά. Δύο ενταφιασμένα νησιά, θαμμένα μαζί με δεκατρείς χιλιάδες Έλληνες στο βαθύ και σκοτεινό πέλαγο της λήθης.

Ίμβρος παιπαλόεσσα, δηλαδή βραχώδης, είναι ο χαρακτηρισμός που της δίνει ο Όμηρος στην *Ιλιάδα*, και ο Αλέξανδρος Πάλλης, στη μετάφρασή του, την αποκαλεί «πετροβράχα Ίμβρο». Κι εγώ, που γνώριζα την όψη της μόνον από τα βιβλία, έβλεπα από ψηλά την κόψη της και αναγνώριζα μία προς μία τις κορυφές της. Η ψηλότερη είναι του Προφήτη Ηλία στ' Αγρίδια, μια περίοπτη φαλακρή ράχη, γνωστή από τις βυζαντινές πηγές με το περιγραφικότερο όνομα Μονόβυζος (και Μονοβυζού).

Εκεί, στο Μονοβύζι, τον καιρό των τελευταίων Παλαιολόγων, ασκήτευε ο ιερομόναχος Θεοφάνης. Αγνάντευε τα πέλαγα, από τα 672 μέτρα του ερημητηρίου του, όταν μαθεύτηκε στο νησί ότι ο αυτοκράτορας Ιωάννης Η' ο Παλαιολόγος και οι κορυφαίοι ιεράρχες που τον συνόδευαν στην Φλωρεντία, είχαν υπογράψει την Ένωση των Εκκλησιών, το 1439, προσδοκώντας από την Δύση ενισχύσεις για να αντιμετωπίσει το δύσμοιρο το βυζαντινό κράτος την οθωμανική απειλή. Το θεολογικό δοκίμιο το οποίο συνέγραψε ο Θεοφάνης εναντίον της Ένωσης και, μαζί, η επιστολή που συνέταξε προς τον *θειότατον και ευσεβέστατον βασιλέα ημών κυρ Ιωάννην*, αποκαλύπτουν ότι στην ψηλότερη βουνοκορφή της Ίμβρου ασκήτευε μια μεγάλη φυσιογνωμία της Ορθοδοξίας, ένας πολλά μορφωμένος και καλλιεργημένος άνθρωπος. Ένας αριστοκράτης του πνεύματος, που απολάμβανε τη συντροφιά των ποιμένων, όποτε ανέβαιναν ως τη Μονοβυζού για να του πάνε κρασί και καμιά φρέσκια μυζήθρα.

Μέχρι πριν από τριάντα χρόνια, δηλαδή πριν από τον εξολοθρευμό των Ίμβριων, οι τσοπαναράιοι από τον μικροοικισμό Μαγειράδο στάλιζαν τα πρόβάτά τους στο ξωκλήσι του Προφήτη Ηλία, όταν ξεκαλοκαίριαζαν στη ράχη. Το έλεγαν «μαντρί του Αϊ-Λιά», και ήταν πράγματι μαντρί και οίκος λατρείας. Ένα χαμηλό λιθόκτιστο, δίχως στέγη και θύρα. Ανοιχτό, όπως τα προϊστορικά ιερά κορυφής. Διόλου απίθανο να λατρευόταν και εδώ εκείνος ο προελληνικός θεός Ίμβραμος ή Ίμβρασσος, που μετουσιώθηκε σταδιακά σε Ερμή. Η Ίμβρος ήταν γεμάτη από κατάλοιπα, σημάδια του πανάρχαιου αγροτοκτηνοτροφικού πολιτισμού της, και ο Ερμής, ψυχοπομπός κι αγγελιοφόρος, ήταν ο κατεξοχήν προστάτης των βοσκών.

Όλοι οι ξωμερίτες τον τιμούσαν, γιατί ο Ερμής φύλαγε τους δρόμους και τα μονοπάτια, την ακατοίκητη ύπαιθρο και τις άγριες ερημιές. Εκεί, στον άκτιστο κόσμο, όπου παραμονεύουν τα στοιχεία της ακατάληπτης φύσης. Έρμαια ένιωθαν οι χωρικοί, όταν άφηναν τον δομημένο κοινωνικό χώρο και διέσχιζαν την ύπαιθρο με τα χίλια δαιμόνια. Μόνον ο Ερμής βρισκόταν ανάμεσα στο άγνωστο και τα έρμαια, για να μειώσει τον φόβο. Μα η αίσθηση της παρουσίας του ήταν ακόμα πιο αναγκαία στους βοσκούς. Σύντροφος της ποιμενικής ερημίας, συμπαραστάτης σε κάθε δυσκολία, αλεξίκακος και προστατευτικός με τα ζωντανά, ο μεγάλος

θεός της Ίμβρου ήταν συνάμα και ξακουστός ζωοκλέφτης. Κάθε ζωντανό που ξέφευγε από το κοπάδι γινόταν έρμαιο κι έτσι, περνούσε στη δικαιοδοσία του Ερμή. Στο όνομά του διαπράττονταν, λοιπόν, οι ζωοκλοπές κι όλοι όσοι άρπαζαν το βίος των κτηνοτρόφων δεν παρέλειπαν να του αποδώσουν το μερτικό του. Τραβηγμένοι στα πιο απατήτα ιερά, θυσίαζαν στη θεότητα τα κλεψιμαίικα και γλεντοκοπούσαν με όλο τους το είναι.

Γλέντια ανείπωτα και μεθύσια παροιμιώδη έχουν να διηγούνται όλοι οι Ίμβριοι. Τα δεκάδες θρησκευτικά πανηγύρια και τα φαγοπότια μετά τις «μονολειτουργίες» στα εκατοντάδες ξωκλήσια (τα ενοριακά, τα κοινοτικά και τα οικογενειακά) ήταν το μόνο ξέδομα της παιδεμένης και τόσο αυστηρά οργανωμένης ζωής τους. Ίσως οι μοναδικές ανάπαυλες του βαθύτατα θρησκευτικού τους βίου, όταν όλα ανατρέπονταν για να ζωντανέψει ξανά η ιεροτελεστία του κατευνασμού των ανεξέλεγκτων δυνάμεων της άγριας και άλογης φύσης.

Κάτι θα είχε κατά νου εκείνος ο άγιος άνθρωπος, ο Θεοφάνης, όταν επέλεγε τη Μονοβυζού για να ασκητέψει. Μόνο μία τόσο σεβάσμια μορφή μπορούσε να επιβληθεί σε έναν τόσο φορτισμένο τόπο, για να σωφρονίζει τους ασεβείς ζωοκλέφτες και να θυμίζει στους θεοσεβούμενους ποιμένες ότι ο Αϊ-Λιάς είχε βρει εδώ, προ καιρού, τη θέση του. Μέχρι να κατεδαφίσει ο τουρκικός στρατός το καθαγιασμένο μαντρί και να στήσει τα ραντάρ στον Προφήτη Ηλία, όσοι Αγριδιανοί άντεχαν τη δύσκολη ανάβαση έρχονταν στο τσομπανοξωκλήσι μια φορά τον χρόνο, για να τιμήσουν στη γιορτή του τον Άγιο.

Η τελευταία λειτουργία έγινε στις 20 Ιουλίου του 1973. Η επόμενη χρονιά, ήταν το έτος της άκρας ταπείνωσης.

1964 - 1974. Ο ανελέητος διωγμός.

1974. Η άκρα ταπείνωση.

Η τραγωδία της Κύπρου είχε ως προοίμιο τη δεκαετή περίοδο των ανηλεών διώξεων σε βάρος του εγκλωβισμένου ιμβριακού Ελληνισμού. Η πολυμέτωπη επίθεση άρχισε το 1964 με το κλείσιμο των επτά μειονοτικών σχολείων (έξι δημοτικά και ένα γυμνάσιο), την κατάσχεση των κτιρίων, με όλο τον εκπαιδευτικό εξοπλισμό, τις απαλλοτριώσεις καλλιεργημένης γης και βοσκοτόπων, τις λεηλασίες ναών και κατοικιών, και έφτασε στην αποκορύφωσή της τον φοβερό εκείνο Ιούλιο του 1974. Ήταν ημέρα Σάββατο, ξημέρωμα της εικοστής Ιουλίου. Του ενδόξου Προφήτου Ηλιού του Θεσβίτου. Από θαλάσσης και αέρος η εισβολή στην Κύπρο. Ταυτόχρονα, από τα στρατόπεδα της Ίμβρου εξήλθε πάνοπλος ο στρατός για να συναντηθεί με τους (Τούρκους) έποικους του νησιού, στους οποίους είχαν μοιραστεί όπλα. Η εντολή ήταν σαφής. Να ολοκληρωθεί το σχέδιο της εθνοκάθαρσης.

Απαγορεύτηκε η έξοδος των Ιμβρίων από τα χωριά και οι βοσκοί υποχρεώθηκαν να επιστρέψουν στους οικισμούς τους, αφήνοντας έρημα τα ποίμνια στις στάνες και στους λόγγους.

Ψαράδες, σφουγγαράδες κι όσοι άλλοι κατείχαν πλεούμενο διατάχθηκαν να το παραδώσουν στις Αρχές. Οι κυνηγοί έπρεπε να παραδώσουν τα όπλα τους, αν τυχόν τους είχε μείνει κανένα. Οι κάτοχοι αυτοκινήτων τα αμάξιά τους. Οι καταστηματαρχες πήραν εντολή να μην ανοίξουν τα μαγαζιά τους, ενώ απαγορεύτηκε στους έποικους να πωλούν σε Ίμβριους, δηλαδή στους Έλληνες γηγενείς, οτιδήποτε άλλο εκτός από ψωμί—αλλά κι αυτό σε μικρές ποσότητες.

Το Κάστρο και το γειτονικό Γλυκύ, δύο από τους επτά οικισμούς του νησιού, εκκενώθηκαν. Τα κλειστά σπίτια όσων είχαν ήδη φύγει, καθώς κι όσων έλλειπαν

προσωρινά για δουλειές στην Κωνσταντινούπολη, παραβιάστηκαν. Άλλα λεηλατήθηκαν, άλλα δόθηκαν σε εργάτες φερμένους από τα βάθη της Τουρκίας ή από τα μαυροθαλασσίτικα παράλια.

Σε 75.000 ανέρχονταν τα αιγοπρόβατα που έμειναν αφύλαχτα και εγκαταλελειμμένα από τους ιδιοκτήτες τους. Και μόνον όποιος εκτρέφει ζωντανά ξέρει τι σημαίνει να μείνουν αφρόντιστα τα ζώα: δίχως νερό, δίχως τροφή, δίχως άρμεγμα. Απολωλαμένα έτρεχαν δώθε κείθε τα κοπάδια, ενώ οι ένστολοι διώκτες τους τα κυνηγούσαν στα βουνά. Την ίδια ώρα, οι έποικοι τρυγούσαν όπως όπως το μέλι από τις 3.000 κυψέλες, πριν τις παραδώσουν στη φωτιά.

Η απαγόρευση της κυκλοφορίας και οι βιαιοπραγίες σε βάρος των έγκλειστων θυμάτων διήρκεσαν δεκαπέντε μέρες. Η σκοτεινότερη πλευρά του ανελέητου διωγμού είναι ανείπωτη. *Επίβλεψον εν ευμενεία, πανύμνητε Θεοτόκε, επί την εμμήν χαλεπήν του σώματος κάκωσιν, και ίασε της ψυχής μου το άλγος.* Ήταν αρχές Αυγούστου, όταν οι ιερείς τόλμησαν να περάσουν το κατώφλι των αλειτούργητων εκκλησιών. *Των λυπηρών επαγωγάί χειμάζουσι την ταπεινήν μου ψυχήν, και συμφορών νέφη την εμμήν καλύπτουσα καρδίαν, Θεονύμφευτε ...* όμως οι ερπύστριες του Δεύτερου Αττίλα στην Κύπρο, σήμαναν την έναρξη της νέας φάσης κατατρομοκράτησης των Ιμβριών. Ο «Μεγάλος Παρακλητικός» έγινε ψίθυρος στο στόμα των χειμαζόμενων πιστών και η Θεοτόκος έμεινε μόνη στις σφαλισμένες εκκλησίες, ανήμερα στη γιορτή της Κοίμησης.

Παλαιές ιστορίες, ξεχασμένες πίσω από λάβαρα και θώκους, συνήθη γραφειοκρατική ρουτίνα και ανούσια κηρύγματα μισαλλόδοξης εθνοκαπηλείας. Κανείς δεν ενδιαφέρθηκε για τα δεινά της Ίμβρου.

“Ίμβρο, Ο΄Λεμβρο”

Ο μόνος τρόπος για να επιβεβαιώνω την ύπαρξή της, όλα αυτά τα χρόνια που κανείς δεν μιλούσε για αυτήν, ήταν η θέα της από το παράθυρο του αεροπλάνου, όταν πετούσα για Αλεξανδρούπολη. Αρχισα να εξοικειώνομαι με την αυστηρή θωριά της, τη ρηγματώδη επιφάνειά της, την πλούσια διαβάθμιση των περιορισμένων χρωμάτων της, τα κοφτά βράχια που οριοθετούν το παράκτιο μέτωπό της και μοιάζουν με θεόρατα πελασγικά τείχη, τις κωνοειδείς απολήξεις της στον ουρανό.

Ύστερα από χρόνια, ήταν αδύνατον να ξεχωρίσω την δική μου οπτική εικόνα από τις εικόνες και τις γνώσεις που είχα στο μεταξύ αποκομίσει από τα διαβάσματα και τις ατέλειωτες επισκοπήσεις στους χάρτες. Έβλεπα από τα ύψη τις αθέατες όψεις της, με τα μάτια όσων την είχαν γνωρίσει και είχαν γράψει κάτι γι’ αυτήν.

«Έχει πεδιάδες, όπως η ξερή Λήμνος, και ψηλά βουνά, όπως η Σαμοθράκη, εδώ όμως κυλούν ποτάμια και ρυάκια, φύονται αειθαλή φυτά, υπάρχουν κήποι και αμπέλια και θηράματα κάθε είδους, λαγοί, ορτύκια, πέρδικες, περιστέρια... Εδώ οι θεριστές βρίσκουν δροσιά κάτω από τα σκιερά φυλλώματα και σβήνουν την δίψα τους στις δροσερές πηγές. Εδώ οι κυνηγοί και όλοι οι περαστικοί χορταίνουν με τους καρπούς...». Αυτά, ανάμεσα σε πολλά άλλα εγκωμιαστικά, γράφει ο νομοφύλακας και διάκονος Ιωάννης Ευγενικός, γύρω στα 1430. Στον Βυζαντινό λόγιο οφείλουμε την πρώτη εκτενή περιγραφή της θρακικής νήσου. Ένας ύμνος στο «πολύ χαριτωμένο νησί, το ομορφότερο απ’ όλα τα νησιά του κόσμου». Λένε βέβαια ότι οι δύο Ευγενικοί, ο Ιωάννης και ο αδελφός του Μάρκος, Μητροπολίτης Εφέσου και πάσης Ασίας, ήταν ιμβριακής καταγωγής, κι ίσως αυτός να είναι ο λόγος του υπερβολικού ενθουσιασμού ενός πολυταξιδεμένου αστού, που γνώρισε την

προγονική πατρίδα, όταν το Βορειοανατολικό Αιγαίο, από τη Λέσβο μέχρι την Αίνο, στις ανατολικές εκβολές του Έβρου, βρισκόταν υπό γενοβεζοβυζαντινή κυριαρχία. Πάντως, ο επόμενος επισκέπτης, ο διπλωμάτης και συλλέκτης και παθιασμένος με την αρχαιολογία Κυριακός ο Αγκωνίτης (από την ιταλική Αγκόνα), αναφέρεται στον Βυζαντινό ευγενή, «τον άξιο κυβερνήτη του νησιού» Μανουήλ Ασάνη Λάσκαρη (1438-1444), ο οποίος αντιπροσώπευε τον αυτοκράτορα Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγο. Ο άρχοντας είχε ήδη ανακαινίσει τις δύο πλευρές της ακρόπολης, στο Κάστρο. «Εκεί είδαμε ό,τι είχε απομείνει από τα αρχαία τείχη, που ξεχωρίζουν για την ποιότητα της αρχιτεκτονικής τους, και πολλές επιγραφές...». Ο Κυριακός είχε την τύχη να συνοδεύεται από «τον σοφό και ευγενή Ερμόδωρο Μιχαήλ Κριτόβουλο τον Ίμβριο». Οι δύο άντρες αποβιβάστηκαν στο νησί στις 28 Σεπτεμβρίου του 1444.

Η Άλωση της Πόλης, εννέα χρόνια αργότερα, και οι ραγδαίες εξελίξεις που μετέβαλλαν τη γεωπολιτική φυσιογνωμία της Ανατολής, ώθησαν τον Κριτόβουλο να πάρει ενεργό μέρος στην πολιτική, προσφέροντας τις υπηρεσίες του στον σουλτάνο Μεχμέτ Β΄ τον Πορθητή. Έτσι, όταν κατέπλευσε ο τουρκικός στόλος στην Ίμβρο, η διοίκηση του νησιού ανατέθηκε στον ντόπιο άρχοντα, ο οποίος φρόντισε να προστατεύσει όσο μπορούσε την πατρίδα του στα πρώτα χρόνια της οθωμανικής διακυβέρνησης.

Το γεγονός ότι η Ίμβρος διατήρησε επί αιώνες την ελληνικότητα της σύστασής της, δίχως αλλοιώσεις και μεταμορφώσεις, και ότι η φύση της οθωμανικής κυριαρχίας ήταν σκιώδης, δεν οφείλεται στις ενέργειες του Κριτόβουλου του Ίμβριου. Το ιδιότυπο καθεστώς της ημιανεξαρτησίας (που επικρατούσε σε όλες τις Θρακικές Σποράδες, όπως άλλωστε και στις Βόρειες Σποράδες και στις Κυκλάδες) ήταν μία εύνοια που απέρρεε νομοτελειακά από τις αντικειμενικές συνθήκες. Οι γεωγραφικές συντεταγμένες και οι γεωμορφολογικές ιδιαιτερότητες, σε συνδυασμό με τις περιορισμένες παραγωγικές δυνατότητες και την έλλειψη αξιόλογων πλουτοπαραγωγικών πόρων, καθόρισαν την σχέση κάθε τόπου με τους κυρίαρχους. Όσο πιο φτωχό και απομονωμένο ήταν ένα νησί, όσο πιο βραχώδες και ανεμοδαρμένο, όσο πιο απόκεντρο και καταδικασμένο στην αυτάρκεια της κλειστής οικονομίας του, τόσο πιο πολλές ήταν οι ελευθερίες που απολάμβανε. Το κράτος αδιαφορούσε για τέτοια μέρη. Τα άφηνε στην τύχη τους και έτσι η διαχείριση της τύχης τους ήταν στα χέρια των γηγενών.

Το τίμημα της ελευθερίας ήταν η στέρηση των υλικών αγαθών. Η άκρατη λιτότητα. Εξάλλου, σε τόσο φτωχά μέρη, όπως η Ίμβρος, οι άνθρωποι ήταν υποταγμένοι στον Θεό και στις επιταγές της θεϊκής δημιουργίας. Ο απέραντος μόχθος ήταν ανέκαθεν η βασική προϋπόθεση της ζωής. Καμία εργασία, της οποίας το περιεχόμενο είναι συνυφασμένο με τον βίο του χωρικού μέσα στον φυσικό του χώρο, δεν λογίζεται ως επάγγελμα. Τα πάντα περνάν από τα χέρια του. Ο κόπος είναι η τελετουργία που επιβεβαιώνει καθημερινά τις αιτιώδεις σχέσεις οι οποίες ιδρύονται πάνω στη γη. Η ανταμοιβή του μόχθου ανταποκρίνεται στο ήθος της παραδοσιακής κοινωνίας. Τα κέρδη πλουτίζουν τον ψυχικό κόσμο και τα πνευματικά πεδία. Κανείς δεν περιμένει άλλου είδους ανταπόδοση. Ο Ίμβριος διακονεί τη γεωργία με θρησκευτική πίστη και θρησκευείται με τον ίδιο σεβασμό που νιώθει για τη γη και τη θάλασσα.

Τα δέκα σακιά στάρι είναι ευλογία. Τα είκοσι δεν θα χωρέσουν στο κελάρι. Κι αν η ψαριά της άνοιξης γεμίσει με το παραπάνω τα δίχτυα, οι αποστάσεις ανάμεσα στο νησί και τα μεγάλα αστικά κέντρα ήταν απαγορευτικές για την αποστολή αλιευμάτων στις ψαραγορές. Ούτε τα νωπά λαχανικά άντεχαν το ταξίδι, ούτε το γάλα και τα

μαλακά, φρέσκα, τυριά, ούτε τα σφαχτάρια, ούτε το κυνήγι. Κι αν οι αστακοί περπατούσαν στη στεριά, οι πέρα από το νησί στεριές ήταν εξίσου αυτάρκειες.

Αυτάρκεια όμως δεν σημαίνει επάρκεια. Οι σχέσεις ήταν αντιστρόφως ανάλογες και η απόλυτη εξάρτηση από τις καιρικές συνθήκες, τις ασθένειες φυτών και ζώων, τις επιδημίες, αλλά και τις συχνές πειρατικές επιδρομές, καταδίκασαν το νησί σε περιοδικά διαστήματα απέραντης φτώχειας. Συμπληρωματικοί πόροι δεν υπήρχαν. Οι κόποι των ξενιτεμένων ναυτικών και οι επικίνδυνες βουτιές των σφουγγαράδων δεν επαρκούσαν για να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες. Η επιβίωση ήταν δοκιμασία, δοκιμασία και καθημερινός άθλος.

Κάθε πράγμα που ήταν αναγκαίο έπρεπε να γίνει. Και έπρεπε να γίνει στην ώρα του και στον καιρό του. Το ψάρεμα τις αφέγγαρες νύχτες, το κλάδεμα τον χειμώνα, το ζευγάρωμα της προβατίνας μετά τα Εννιαμέρα της Παναγίας –«σαν κρυαδιάσει ο Αύγουστος»–, της κατσίκας μετά τα πρωτοβρόχια. Το άρμεγμα τρεις φορές την ημέρα την άνοιξη, τότε που αρχίζουν και τα ασπρίσματα, και τα χτισίματα, και τα μπολιάσματα της ελιάς και της χαρουπιάς, και τα φυτέματα των ξινών. Και, έτσι, σαν το μελισσολόι κινούνται όλα τα πλάσματα, υπακούοντας στους ρυθμούς του φυσικού χρόνου. Η τέλεση κάθε έργου παίρνει τον δικό της χρόνο, συντελείται σε συγκεκριμένη εποχή, με τις ίδιες πάντα προϋποθέσεις. Η αέναη επανάληψη, με τις παρηγορητικές της ιδιότητες και τις μαγικές της δυνάμεις, απαιτεί τις ίδιες κινήσεις, την ίδια διαδικασία, την αλάθητη εμπειρική γνώση, τις αρετές και τις ικανότητες που αποκτήθηκαν στη μακρά διάρκεια του χρόνου και γίνονται βίωμα, και ενσωματώνονται στον ρυθμό της ζωής, στον χαρακτήρα του τόπου, στη φυσιογνωμία της γηγενούς κοινωνίας. Εδώ ανάγονται και οι θρησκευτικές εορτές, οι σχόλες, τα λατρευτικά έθιμα, τα πανηγύρια, τα τραγούδια και οι χαρές –ανάπαυλες απαραίτητες, για να μην χάνεται η αίσθηση τού κοινά αντιληπτού χρόνου. Για να επιβεβαιώνονται συλλογικά οι ιερές έννοιες της κοινότητας, της τοπικότητας, της αδιάλειπτης συνέχειας. Είναι η μακραίωνη εμπειρία της αυτόχθονης αγροτικής κοινωνίας, που έζησε στις παρυφές της ιστορίας με ταπεινοφροσύνη, απλότητα και ευσέβεια. Κι έμεινε έξω από το οπτικό πεδίο της ιστορικής επιστήμης, όπως είχε μείνει έξω από το οπτικό πεδίο της εξουσίας.

Όποιος δεν κατείχε τον ιμβριακό κώδικα ήταν παρείσακτος και ξένος. Κι ήταν αδύνατον να επιβιώσει στο ξένο και άγονο περιβάλλον. Ακόμα και η παροιμιώδης ιμβριακή φιλοξενία ήταν μια πτυχή του κληρονομημένου κώδικα. Η υποδοχή των περαστικών ήταν ιερή υπόθεση. Στον ίδιο άγραφο κώδικα υπάγεται και η απaráμιλλη σκωπτική διάθεση των ντόπιων, αυτές οι πνευματώδεις αποστροφές του λόγου τους, τα πειράγματα και τα καλαμπούρια, οι καυστικότερες εκφράσεις με τις οποίες αναφέρονται στους καλοζωισμένους παπάδες και σε όποιες εκκλησιαστικές αρχές τους κυβερνούν στανικώς ή δεν επιτελούν ικανοποιητικά το καθήκον τους. Η περιπαικτική διάθεση των Ιμβρίων φθάνει μέχρι τους Άγιους, γιατί και αυτοί ανήκουν στο βιωμένο περιβάλλον και έχουν το προνόμιο της εντοπιότητας.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, καμία ξένη πληθυσμιακή ομάδα δεν αποτόλμησε να εγκατασταθεί στο νησί. Έτσι, το σύνολο του πληθυσμού παρέμεινε αμιγώς ελληνορθόδοξο και ο χαρακτήρας του τόπου αναλλοίωτος σε όλη τη διάρκεια της μακράς Οθωμανικής εποχής (1456-1912). Οι αναγκαίες προσαρμογές στην οθωμανική πραγματικότητα ήταν περιορισμένες στο ελάχιστο και η επιρροή τους στο τραχύ νησιωτικό περιβάλλον ήταν μηδαμινή. Σχεδόν ανύπαρκτη.

Γηγενής, λοιπόν, η ιμβριακή κοινωνία. Γεννημένη από τη γη την οποία κατοικεί. «Αία» στον Όμηρο είναι η γαία, η γη-πατρίδα. Αυτή η γη σε συνδέει με τους συμπατριώτες, προγόνους και απογόνους. Κοινωνία ριζωμένη στον τόπο της.

Αρμολογημένη στη μικροκλίμακα της μονάκριβης πατρίδας. Μιας πατρίδας, η οποία, μολονότι σπάνια της εξασφάλιζε τα λίγα και απαραίτητα προς το ζην, της προσέφερε τη σιγουριά του οικείου περιβάλλοντος, τη μοναδική αίσθηση της κυριότητας του τόπου και τη βαθιά ηθική ικανοποίηση της ελευθερίας.

Έβλεπα τα ολόδροσα μέρη της νησιωτικής ενδοχώρας κι εκείνες τις πανέμορφες ακροποταμιές, μέσα στα κακοτράχαλα τοπία όπου σαλαγούσαν τα αιγοπρόβατα. Τα πετρώδη ξωμέρια των χωριών, που τα είχαν μεταμορφώσει οι αγρότες σε καμποχώραφα, ελαιώνες και μπαχτσέδες. Τις δεκάδες πηγές με τα σκιερά πλατάνια, τα σπάρτα και τα ασφόδελα στις ρεματιές, τις αγριοαχλαδιές και τα ρουπάκια, τα σφεντάμια και τους ευλύγιστους μηλιούς, που δίνουν το πιο ευκολοδούλευτο ξύλο για χίλιες δυο δουλειές. Από μηλιόβεργες φτιάχνουν οι τσομπαναραίοι τις γκλίτσες τους και τα μανιάκια, για τα κουδούνια των ζωντανών. Από μηλιόβεργες φτιάχνουν και οι γεωργοί τους πασσάλους για να μαντρώσουν το χωράφι τους. Κάπαρες και θυμάρια και πουρνάρια, και ευωδιές μιας απέριττης φύσης που σε συναρπάζει με την τραχύτητα και τη γύμνιά της και, ταυτόχρονα, σε εκπλήσσει με τις απόκρυφες πτυχές της, τις συνεχείς εναλλαγές της, την τρυφερότητα των νεροτόπων της, την αγριάδα των ρωμαλέων βράχων της, τη γαλήνια όψη των εύφορων αυλώνων της.

Ανεπιτήδευτοι τόποι και καταγοητευμένοι περιηγητές

Όλοι αυτοί οι ανεπιτήδευτοι τόποι, που εμπεριέχουν την ιστορία του νησιού και εμπεριέχονται στην ιδιοσυγκρασία της κοινωνίας του, δημιούργησαν βαθιά εντύπωση στους λιγοστούς αλλά διαπρεπείς επισκέπτες της Ίμβρου.

Οι εκλεπτυσμένοι γραμματιζούμενοι με τα αρχαιοφιλικά πάθη, τη συλλεκτική λαιμαργία και το ανυπόμονο βλέμμα, την εξειδικευμένη κι απαιτητική ματιά του ειδήμονα, τη επιστημονική λαχτάρα του φυσιοδίφη, γοητεύτηκαν από την απλότητα και την ακεραιότητα του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Παρατήρησαν τις σπάνιες αρμονίες ανάμεσα στον κτιστό μικρόκοσμο και τον άκτιστο κόσμο, τις ήρεμες μεταβάσεις από την ύπαιθρο στον κατοικημένο χώρο. Κινητοποίησαν την ευαισθησία τους για να αντιληφθούν τις ανεπαίσθητες επεμβάσεις του ανθρώπου στην πλάση. Μαγεύτηκαν από τη ζωή των ταπεινών, που ήξεραν να απολαμβάνουν την αυτάρκεια της πρωτογενούς οικονομίας. Συγκινήθηκαν από την εγκάρδια φιλοξενία. Ορισμένοι μάλιστα κατόρθωσαν να μειώσουν την πολιτιστική, και κυρίως την ηθική, απόσταση που τους χώριζε από την πνευματικότητα του ιμβριακού πολιτισμού κι έτσι ανακάλυψαν τον πανάρχαιο κώδικα της ευλάβειας που διέπει τον βίο αυτής της κλειστής κοινωνίας. Άλλοι, αρκέστηκαν στην ειδυλλιακή όψη των πραγμάτων και στην ανεξήγητη ευφορία που τους προσέφερε η επαφή με την ιμβριακή φύση. Μερικά από τα πιο εμπνευσμένα κείμενα της περιηγητικής φιλολογίας έχουν γραφεί για τις ομορφιές της Ίμβρου.

Γάλλοι ευγενείς, όπως ο κόμης Choiseul Gouffier, και Βρετανοί καθηγητάδες, όπως ο οξφορδιανός βοτανολόγος John Sibthorp, που εγκατέλειψε την έδρα του το 1786 για να περιηγηθεί την Ανατολή και να μελετήσει τα φυτά, τα οποία αναφέρονται στην αρχαιοελληνική γραμματολογία (*Flora Graeca* τιλοφορείται το περίφημο βιβλίο του), καθώς και Γερμανοί σοφοί, όπως ο von Richter, ο Loeher και ο διάσημος Compe, περιγράφουν με ενθουσιασμό την επίσκεψή τους στο νησί. Εκθειάζουν τις υπέροχες ανάσες του ιμβριακού τοπίου. Αναφέρονται αναλυτικά σε ασήμαντα πράγματα, για τα οποία ευγνωμονούν την Ίμβρο.

«Ίσως δεν υπάρχει άλλος τόπος, μαζί με τους κατοίκους του, πιο κατάλληλος να αποδοθεί από τον ταξιδιώτη-θεατή με τόσο λαμπρούς χρωματισμούς, όσο αυτό το κομμάτι της Ελλάδας», έγραψε ο Γερμανός περιηγητής F. Murhard.

Και ο αλβανικής καταγωγής Οθωμανός διπλωμάτης İsmail Kemal Bey, που πέρασε όλο το 1873 στην Ίμβρο, παρακολουθώντας το έργο μιας προσωπικής επιχείρησης με ορυχεία, έγραψε: «...Ζήσαμε χωρίς επικοινωνία με τον έξω κόσμο. Ούτε τηλεγραφήματα, ούτε ταχυδρόμοι, ούτε εφημερίδες, ούτε τίποτα άλλο ήρθε να ταράξει τη ζωή του ερημίτη. Ζήσαμε μέσα σε αυτό το ωραίο σκηνικό ανάμεσα σ' ανθρώπους που είναι ίσως οι πιο ήσυχoi και απλοί του κόσμου. Δεν υπάρχουν άλλες διασκεδάσεις εκτός από τα τραγούδια και τους χορούς των Ελλήνων... Υπήρχαν τέσσερις ή πέντε χωροφύλακες στρατολογημένοι μέσα από τους Έλληνες του νησιού που και οι ίδιοι δεν ήξεραν πού βρίσκονται τα τουφέκια τους, τόσο λίγο τα χρειάζονταν... Η μόνη εξουσία ήταν ο mediz, ένας γοητευτικός Αλβανός, που έμοιαζε περισσότερο με πατέρα στη νησιώτικη αυτή οικογένεια παρά με κυβερνητικό εκπρόσωπο...»

Την ίδια εκείνη χρονιά, το 1873, έφτασε στο νησί ο νέος Μητροπολίτης Ίμβρου. Ήταν ο Νικηφόρος Γλυκάς. Καθηγητής Θεολογίας στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, Ίμβριος στην καταγωγή, ο Γλυκάς ήταν ένας δραστήριος ιεράρχης. Κι ήταν αποφασισμένος να πραγματοποιήσει το όνειρο του εκλεκτού εκείνου συμπατριώτη του, του μοναχού Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανού, που είχε αποπειραθεί δύο φορές στο παρελθόν να ιδρύσει σχολή στο νησί. Ο φωτισμένος Αγιορείτης είχε μεταβάλλει το σπίτι του σε σχολείο, το 1807, και πέντε χρόνια αργότερα, το 1812, πήρε άδεια από τη Μονή Κουτλουμουσίου για να χρησιμοποιήσει το Μετόχι της, με σκοπό να χτίσει κατάλληλο εκπαιδευτήριο. Το σχέδιο δεν ολοκληρώθηκε, γιατί η αγροτοκτηνοτροφική κοινωνία δεν ήταν ακόμα έτοιμη για τόσο μεγάλα βήματα, παρά τις συνεχείς προτροπές του Οικουμενικού Πατριαρχείου που επεδίωκε την ανάπτυξη της παιδείας. Ως τον καταστροφικό σεισμό του 1869, λειτουργούσαν μόνον τρία αλληλοδιδασκτήρια, ωστόσο, ήδη, η Γενική Συνέλευση των κατοίκων είχε αποφασίσει τη σύσταση κεντρικής σχολής. Όλα τα εισοδήματα των κτημάτων της Μητροπόλεως θα παραχωρούνταν υπέρ των εκπαιδευτηρίων. Έπρεπε να αναλάβει όμως ο νέος Δεσπότης, ώστε με την άγρυπνη παρακολούθησή του να συντελεστεί το έργο, και παράλληλα να χτιστούν σχολεία σε όλα τα χωριά.

Η Κεντρική Σχολή εγκαινιάστηκε στις 15 Αυγούστου του 1874 και λειτούργησε μέχρι τον Ιούνιο του 1927, όταν έκλεισε με ειδικό νόμο της Τουρκικής Κυβέρνησης. Είχαν αρχίσει οι συστηματικές παραβιάσεις της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης. Γη και ουρανό σήκωσαν οι Ίμβριοι για το εκπαιδευτικό ζήτημα, ώσπου εντέλει, εικοσιπέντε χρόνια αργότερα, να καταργηθεί το άρθρο του νόμου του 1927. Από το 1952, επαναλειτούργησαν τα Κοινοτικά Δημοτικά, οι κοινότητες ίδρυσαν και νηπιαγωγεία, και με την φροντίδα όλων ανασυστήθηκε η Κεντρική Σχολή. Δώδεκα χρόνια αργότερα, άρχισε η εφαρμογή του σχεδίου διάλυσης της Ίμβρου. Τα σχολεία έκλεισαν οριστικά, με νόμο που ψήφισε στις 30 Ιουνίου του 1964 η Μεγάλη Εθνοσυνέλευση στην Άγκυρα «διά βοής, άνευ ουδεμιάς αντιδράσεως».

«Αγκάθι στ' Αρχιπέλαγο»

Την έβλεπα χρόνια από ψηλά, την ώρα του Εσπερινού. Παναγιά η Ταξειδιανή στη Χώρα. Παναγιά η Καλυφτού (Καλυψώ) στη θάλασσα του Κέφαλου. Άγιος Σύνης (Συμεών) πέρα από τα ντάμια στο Γηπούρι. Αγία Κουρούνα στην Αμυγδαλοράχη. Άγιος Παντελεήμονας, τσομπανοζωκλήσι με τζάκι στον νάρθηκα, κοντά στον Αι-

Βλάση στον Πατινάδο. Αγιά Σουτήρα στ' αμπέλια του Σαραφάδου. Αϊ-Κήρυκας στο νέο λιμάνι. Άγιος Γιώργης στη Φωκιότρυπα. Γιάη Ντρύφους (Αϊ-Τρύφος / Τρύφοντας) στο χουριαδέλ' στου Σχοινοῦδ'. Αγιά Νιτσιά (Αναστασία) στ' αγριδιανά Κλίσματα. Αγιά Πελαγία στο Μάρμαρο. Ταξιάρχης στον Καλκάτζαρο. Παναγία στη Γερακιά. Παναγία η Σκορπιανή στον γκρεμό πάνω από τη Χαλάστρα. Αι-Γιάννης ο Κρημιώτης στον δρόμο για τη Σκορπιανή. Στρατηγός (Άγιος Ευστράτιος) στα Πορφύρια...

Σε λίγο θα άρχιζε η επιστροφή των κοπαδιών. Οι λαγοί θα τρύπωναν στις λόχμες, οι πέρδικες οι κοκκινοπόδαρες θα φώλιαζαν στα παραθαλάσσια βράχια και, πριν μαζέψουν οι ξωμερίτες τα άλογα και λύσουν τα σκυλιά, οι γυναίκες θα έβγαιναν στις ξωμεριές να ανάψουν τα καντήλια στα ταπεινά εκκλησιδάκια που είναι χτισμένα περιμετρικά γύρω από τους επτά ιμβριώτικους οικισμούς: Κάστρο, Γλυκύ, Ευλάμπιο, Παναγία, Άγιοι Θεόδωροι, Αγρίδια, Σχοινοῦδι.

Εκτός από το Κάστρο –όπου βρισκόταν το άστυ, το λιμάνι και η ακρόπολη της αρχαίας Ίμβρου, και έγινε το διοικητικό κι εκκλησιαστικό κέντρο του νησιού από τα πρώιμα βυζαντινά χρόνια έως τον 19ο αιώνα, όταν η οθωμανική διοίκηση μεταφέρθηκε στα ενδότερα–, αλλά και το Γλυκύ, που βρίσκεται σε μία πτυχή του λόφου όπου είναι χτισμένο και το Κάστρο, όλοι οι άλλοι οικισμοί είναι χτισμένοι στο εσωτερικό. Η Παναγία (ή και Χώρα, το σημερινό Μερκέζ) σε μικρή απόσταση από τις βόρειες ακτές και το παλαιό λιμάνι. Το Ευλάμπιο λίγο πιο μέσα. Οι Άγιοι Θεόδωροι, τα Αγρίδια και το Σχοινοῦδι είναι οικισμοί χωροθετημένοι σε δυσπρόσιτα μέρη, μακριά από τη θάλασσα. Λιθόκτιστοι και χωνεμένοι στους πετρόλοφους, να μην τους ξεχωρίζει το μάτι.

Οικοδομική ξυλεία δεν υπάρχει. Η πέτρα περισσεύει, κι ο κόπος για να δουλευτεί το ντόπιο υλικό δεν ήταν ποτέ υπολογίσιμος παράγοντας.

Κατοικίες, ντάμια (μοναχικές αγροικίες), καλύβες, στάβλοι, πεζούλες, ξωκλήσια, αλώνια, μαντρότοιχοι, μύλοι, βρύσες και πελώρια κοινοτικά πλυσταριά δίπλα στους κεντρικούς ενοριακούς ναούς, όπως και οι ίδιοι οι ναοί, καθώς και τα κοινοτικά σχολειά, όλα τα κτίσματα είναι πέτρινα. Έργα μοναδικής ποιότητας, απλότητας και ομορφιάς. Ξερολιθιές παμπάλαιες, απαράμιλλης τέχνης. Σύγχρονα μνημεία της πέτρας, χτισμένα από αυτούς που τα χρειάζονταν. Οι ντόπιοι τεχνίτες ήταν λίγοι. Ο τόπος δεν είχε να τους θρέψει. Οι ζευγολάτες έχτιζαν και αλώνια και λιοτριβία και τυροκομιά. Ο κόσμος που μοχθούσε όλη μέρα στην ύπαιθρο και στη θάλασσα έφτιαχνε και τα πηγάδια, και τα μονοπάτια, και τα καλντερίμια, κι έδινε και μια σχόλη κάθε τόσο «στον Άγιο», που σημαίνει ότι όλοι προσέφεραν εργασία για τους οίκους της λατρείας που ανήκαν στην περιφέρεια της κοινότητάς τους.

Εξίσου προσέφεραν και στα εννιά μοναστηράκια του νησιού. Τέσσερα ήταν μετόχια του Αγίου Όρους κι ένα του Σινά. Τα άλλα τέσσερα μονύδρια υπάγονταν στην τοπική Μητρόπολη. Το πλουσιότερο και πιο σημαντικό ήταν ο λαυρεωτικός Άγιος Κωνσταντίνος (Μετόχι της αγιορείτικης Λαύρας). Οι διαθέσιμες πληροφορίες είναι μόνον από γραπτές και προφορικές πηγές, γιατί το πανιμβριακό προσκύνημα κατεδαφίστηκε το 1954, ενώ οι αγροί, ο μεγάλος ελαιώνας και το άλσος που του ανήκαν, είχαν απαλλοτριωθεί το 1943, μαζί με όλα τα άλλα μοναστηριακά κτήματα. Οι γέροντες θυμούνται ότι όλοι οι ζευγολάτες το 'χαν τάξιμο να πάνε μια μέρα τον χρόνο στον Άγιο για να «ζέψουν» τα χωράφια του. Και ο Γερμανός αρχαιολόγος και φιλόλογος Carl Johann Fredrich (1871-1930), όταν επισκέφθηκε το Μετόχι, τον χειμώνα του 1904, έμαθε ότι στο κεντρικό κλίτος του ναού «κρύβεται 'κάτι' στο πάτωμα, κάτι που στο άγγιγμά του θεραπεύεται όποιος πάσχει από φρενοβλάβεια». Οι διαπιστώσεις που έκανε έχουν ενδιαφέρον. «Αυτό το 'κάτι' είναι ένας αρχαίος

κίονας πάνω στον οποίο πολυάριθμοι Έλληνες και Ρωμαίοι είχαν σκαλίσει τα ονόματά τους, ως μνημένοι στα Μυστήρια των Μεγάλων Θεών της Σαμοθράκης. Αυτός ο κίονας, καθώς και άλλες επιγραφές, συνηγορούν στην άποψη ότι στη θέση του μοναστηριού βρισκόταν ένα ιερό αυτών των θεών, ένα παράρτημα του παλαιού θεραπευτηρίου από το απέναντι νησί.»

Μοναστήρια, λοιπόν, θεμελιωμένα σε πανάρχαιους χώρους λατρείας. Χριστιανικά ιδρύματα που κληρονόμησαν ακόμα και τα κτήματα των αρχαίων θρησκευτικών ιδρυμάτων. Ο μεγαλύτερος ελαιώνας του νησιού ανήκε στο Μετόχι, και οι γριές ρίζες εξακολουθούσαν να ποτίζονται με τα νερά του Μεγάλου Ποταμού, τον οποίο οι Αθηναίοι κληρούχοι είχαν ονομάσει Ιλισσό, για να θυμούνται τη γενέτειρά τους. Ο Friedrich εντόπισε πολλά υπολείμματα του αρχαίου αγωγού, που ξεκινούσε από μία εξαιρετικά καλοχτισμένη δεξαμενή, και διακλαδιζόταν προς το άστυ και τους αγρούς του ιερού. Το αρχαίο φράγμα στο Ροζάδο, έργο κατασκευασμένο με κολοσσιαίους ογκόλιθους και καλοπελεκημένες πέτρες, προξένησε μεγάλη εντύπωση στον Γερμανό αρχαιολόγο. Ο ίδιος μας πληροφορεί ότι οι ντόπιοι πίστευαν πως τα τείχη εκείνα «κτίσθηκαν από γίγαντες, με πέτρες φερμένες από τη Σαμοθράκη».

Στο πετροκομμένο νησί τα πάντα είναι φτιαγμένα από γκρίζα και πορφυρόχρωμη πέτρα. Χτισμένα με την ίδια ύλη από την οποία είχαν οικοδομηθεί όλες οι κατασκευές από την εποχή του Χαλκού –αν όχι και παλαιότερα, γιατί είναι σχεδόν σίγουρο ότι η Ίμβρος μετείχε σε αυτόν τον ιδιαίτερα εξελιγμένο νεολιθικό πολιτισμό του μακρινού Αιγαίου, του οποίου το καλύτερα ερευνημένο κέντρο είναι η Λήμνος. Ό,τι βγήκε από τα χέρια των Ιμβρίων είναι απόλυτα εναρμονισμένο με το φυσικό περιβάλλον. Χωμένο και χωνεμένο στους ημιορεινούς τόπους.

Ορισμένες από τις μεγάλες ενοριακές εκκλησιές και μερικά ακόμα κοινοτικά κτίρια, καθώς και ο μητροπολιτικός ναός στην Παναγία, είναι έργα των Μαδυτινών μαστόρων και πετράδων. Κομπανίες που έρχονταν από την απέναντι ακτή, τη Θρακική Χερσόνησο (χερσόνησο της Καλλίπολης) και περιόδευαν σε ολόκληρη τη Θράκη, χτίζοντας κυρίως εκκλησιές. Δικά τους έργα σώζονται στο Σουφλί και στο Διδυμότειχο, αλλά η χάρη τους έφτασε και ως τα σουλτανικά οικοδομήματα της πρωτεύουσας. Ειδικά για την Κοίμηση στην Χώρα (το χωριό Παναγία, όπου μεταφέρθηκαν οι αρχές του τόπου από το παλαιό Κάστρο τον 19ο αιώνα), ο Δεσπότης Ίμβρου Νεόφυτος Β΄ κάλεσε, το 1835, τον ξακουστό Αντώνιο Κάλφα Μαδυτινό, «διά να κάμει την εκκλησίαν πολλά ωραίαν». Πολλοί άλλοι συντοπίτες του Αντώνιου έμειναν γνωστοί με το ίδιο επίθετο, δηλαδή Κάλφας, που σημαίνει «πρωτομάστορας» και, σε εκείνα τα χρόνια πια, «εμπειρικός αρχιτέκτονας». Μαζί του ήρθε από την Καλλίπολη κι ο λεπτουργός Δαμιανός Κατάκαλος «δια να δουλεύση με το αζημίωτόν του» το ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο. Μαδυτινοί έχτισαν και τα λιγοστά αστικά σπίτια στη Χώρα. Πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή, βέβαια. Γιατί μετά το 1922, δεν έμεινε ούτε ένας Ρωμιός στην αντίπερα ακτή. Ούτε στην Θρακική Χερσόνησο, μα ούτε και στη Χερσόνησο της Τρωάδας, στις μικρασιατικές ακτές του Ελλήσποντου, στα μικρά και τα μεγάλα λιμάνια. Έφυγαν οι Τσανακκαλιώτες, οι Καλλιπολίτες, οι Μαδυτινοί, άδειασαν τα ψαροχώρια, ερήμωσαν τα Γανόχωρα, ρήμαξαν τα μοναστήρια, τα αγιορείτικα μετόχια της Ανατολικής Θράκης, οι αμπελώνες, τα οινοποιεία, τα κεραμουργεία, τα εργοστάσια.

Κι έτσι, απόμεινε η Ίμβρος ολομόναχη. Πλήρως απομονωμένη. Στερημένη από τον ευρύτερο ελληνικό περίγυρο και από κάθε είδους επικοινωνία με τον έξω κόσμο. Μα ούτε από τα τουρκικά λιμάνια ήταν δυνατή η πρόσβαση στους ξένους. Το νησί είχε τεθεί εντός της αυστηρώς επιτηρούμενης ζώνης, στην υπό στρατιωτικό

έλεγχο περιοχή του Ελλήσποντου (Δαρδανέλλια / Τσανάκκαλε Μπογάζι). Ούτε Τούρκος πολίτης (και, φυσικά, ούτε δημοσιογράφος), μπορούσε να επισκεφθεί την Ίμβρο αν δεν είχε ειδική άδεια. Άδειες όμως δεν δίνονταν.

Τα έκτακτα μέτρα ασφαλείας χαλάρωσαν σταδιακά μετά το 1990-91. Ήταν όμως πια πάρα πολύ αργά. Ότι δεν είχε κατορθώσει η Άγκυρα με τις μεθοδευμένες διώξεις που εφάρμοσε σε βάρος των Ιμβρίων τα πρώτα σαράντα χρόνια (από τον Οκτώβριο του 1923 έως τον Ιούνιο του 1964), το πέτυχε όταν αποφάσισε να διαλύσει τον τόπο. Εξάλλου το σχέδιο που εκπόνησαν οι Τούρκοι επιτελείς, με στόχο τον αποκάλυπτο αφελληνισμό της Ίμβρου και τον απόλυτο εκτουρκισμό της, ονομάστηκε «Σχέδιο Διάλυσης». Η πρώτη δεκαετία της εφαρμογής του, 1964-1974, συμπίπτει με την όξυνση του Κυπριακού και την περίοδο της πολιτικής εκτροπής στην Ελλάδα (Ιούλιος 1965 - Απρίλιος 1967, και Δικτατορία από τον Απρίλιο του 1967 έως τον Ιούλιο του 1974). Κανείς δεν υπερασπίστηκε το νησί, όπου ακόμα ζούσαν μόνιμα (το 1960): 5.487 γηγενείς Ίμβριοι (προστατευόμενοι υποτίθεται) πολίτες της Τουρκικής Δημοκρατίας και 285 Τούρκοι κρατικοί αξιωματούχοι και υπάλληλοι. Δηλαδή, παρά τις καταπιέσεις και τις αυθαιρεσίες της πρώτης περιόδου, και μολονότι πολύς κόσμος είχε αναγκαστεί να εκπατριστεί λόγω των συνθηκών, η «μειονότητα» εξακολουθούσε να αντιπροσωπεύει αυτό που ήταν ανέκαθεν: το σύνολο του πληθυσμού. Συμπαγές και ακραιφνώς ελληνικό.

Οι Ίμβριοι είχαν αγωνιστεί με απaráμιλλο σθένος, αναδεικνύοντας όλες τις αρετές της ιμβριακής ψυχής τους. Αλλά το κλείσιμο των επτά κοινοτικών σχολείων, όπου φοιτούσαν 693 μαθητές και μαθήτριες, το 1964, σήμανε πράγματι την αρχή της διάλυσης. Κανείς γονιός δεν μπόρεσε να αποδεχθεί την ιδέα να στερήσει από τα παιδιά του την ελληνική μόρφωση και να τα στείλει στα τουρκικά σχολεία. «Χωρίς ψωμί ζούμε, χωρίς παιδεία δεν μπορούμε να ζήσουμε», έλεγαν όσοι πήραν το καράβι της προσφυγιάς. Κι ήταν μόνον η αρχή.

Μερικούς μήνες αργότερα, μεταφέρθηκαν στο νησί βαρυποινίτες από διάφορες φυλακές της Τουρκίας. Ο αριθμός τους υπολογίζεται σε 600, το 1965-66. Τους εγκατέστησαν στις «Ανοιχτές Αγροτικές Φυλακές», τις οποίες ίδρυσαν απαλλοτριώνοντας 16.000 στρέμματα γης. Όμως το πρωτοπόρο σωφρονιστικό σύστημα, που εφαρμόστηκε αποκλειστικά και μόνον εδώ, προέβλεπε την ελεύθερη κυκλοφορία των βαρυποινιτών στο νησί, δίχως καμία επιτήρηση. Η τρομοκράτηση των ανυπεράσπιστων Ιμβρίων, ιδιαίτερα του γυναικείου πληθυσμού, και οι βιαιοπραγίες σε βάρος του αντρικού, ήταν μέρος του καλά οργανωμένου σχεδίου.

Το 1974, οι Ίμβριοι μόνιμοι κάτοικοι δεν ξεπερνούσαν πλέον τους 1.850.

Λωζάννη – Ίμβρος, 1923

Μετά την εισβολή στην Κύπρο και την επιστροφή της πολιτικής ομαλότητας στην Ελλάδα, στα τέλη Ιουλίου του 1974, έγινε φανερό ότι η Ίμβρος δεν επρόκειτο να απασχολήσει ούτε το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών ούτε βέβαια τις άλλες εγγυήτριες δυνάμεις. Δηλαδή τα κράτη που είχαν υπογράψει ότι θα διασφαλίσουν τη διαίωνιση του ελληνορθόδοξου χαρακτήρα του νησιού κι είχαν συντάξει ειδικά πρωτόκολλα με λεπτομερέστατους όρους, οι οποίοι ευαγγελίζονταν τον παραδεισένιο κόσμο της αυτοδιοικούμενης γηγενούς κοινότητας. Όλα αυτά δεν ήταν παρά χαρτιά, που είχαν υπογραφεί τον Ιούλιο του 1923 σε μια μικρή ελβετική πόλη που την έλεγαν Λωζάννη. Εκεί γράφτηκε ο επίλογος των Βαλκανικών Πολέμων και του Πρώτου Παγκόσμιου. Εκεί αναδιατάχθηκε η

γεωπολιτική μορφή της Κοντινής και Μέσης Ανατολής, μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εκεί σχεδιάστηκε ο νέος χάρτης και επικυρώθηκε η ίδρυση νεοσύστατων κρατών, όπως επικυρώθηκε και η βρετανογαλλική «εντολή» (mandate) στα μεσανατολίτικα προτεκτοράτα (Λίβανος, Συρία, Ιράκ, Ιορδανία, Παλαιστίνη).

Η Ίμβρος και η Τένεδος, ήταν δύο κουκίδες. Αποσπάστηκαν, λοιπόν, από την ελληνική επικράτεια, στην οποία είχαν ενσωματωθεί από τις πρώτες ημέρες του Βαλκανικού Πολέμου (Οκτώβριος 1912), και προσαρτήθηκαν στο υπό σύσταση Κράτος της Τουρκίας. Υπό όρους, και μάλιστα ιδιαίτερα ευοίωνους για τη διαβίωση του αμιγούς ελληνικού πληθυσμού. Γιατί η αδικία ήταν κραυγαλέα και τα συμβαλλόμενα μέρη που υπέγραφαν τη Συνθήκη Ειρήνης στη Λωζάννη, έπρεπε να κατευνάσουν την οργή. Τουλάχιστον στα έγγραφα και στις επίσημες ανακοινώσεις.

Στη μικροσκοπική Τένεδο, με τα 13.000 στρέμματα αμπέλια, οι Έλληνες αντιπροσώπευαν πάνω από τα 3/5 του πληθυσμού. Στην Ίμβρο, όμως, το σύνολο των ξένων δεν είχε ξεπεράσει ποτέ το 2% του πληθυσμού. Έτσι, γύρω στα 1900, ενώ οι Ίμβριοι, δηλαδή ο γηγενής ελληνορθόδοξος νησιωτικός κόσμος, ήταν περίπου 9.300 με 9.450, όλοι οι άλλοι ήταν δεν ήταν 180 με 200 άτομα. Μουσουλμάνοι εκπρόσωποι της διοίκησης οι περισσότεροι, εγκατεστημένοι για το διάστημα της θητείας τους στο νησί (που ονομαζόταν επισήμως Imroz), λίγοι υπάλληλοι που υπηρετούσαν στο μοναδικό τζαμί του νησιού, αυτό στη Χώρα, μια χούφτα Αρμένιοι, κυρίως εμπορευόμενοι, κι άλλοι τόσοι Ευρωπαίοι. Τα επίσημα Οθωμανικά κιτάπια της εποχής αναφέρουν, μάλιστα, ότι το 1895 από τους 54 κρατικούς υπαλλήλους: οι 26 ήταν Μωαμεθανοί και οι υπόλοιποι 26 Ρωμιοί.

Όλοι οι Τούρκοι μιλούσαν ρωμαίικα, αλλιώς θα ήταν αδύνατον να συνεννοηθούν. Κι όσοι από τους Τούρκους κρατικούς υπαλλήλους είχαν παιδιά, τα έστελναν στα ελληνικά σχολεία.

Τίποτα από αυτά δεν έλαβαν υπόψη τους οι μετέχοντες στη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης. Η τουρκική αντιπροσωπεία άσκησε εντονότερες πιέσεις, προβάλλοντας ως επιχείρημα τη γεωστρατηγική σημασία των νησιών στην είσοδο του Ελλήσποντου. Οι εκπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων δεν είχαν λόγο να μην ικανοποιήσουν τις νησιωτικές βλέψεις της Τουρκίας. Η δωρεά των δύο κουκίδων στο Αιγαίο, θα τους επέτρεπε να στριμώξουν την τουρκική αντιπροσωπεία στο ζωτικό θέμα της ελεύθερης ναυσιπλοΐας στα Στενά και σε άλλα εξίσου σημαντικά ζητήματα, όπως το μέλλον της πετρελαιοφόρου Μοσούλης, καθώς και το αρμενικό και το κουρδικό ζήτημα. Η ελληνική αντιπροσωπεία είχε να διαπραγματευτεί ζητήματα ύψιστης εθνικής σπουδαιότητας, κουβαλώντας την ευθύνη της μικρασιατικής ήττας στην πλάτη.

Κανείς από τους άμεσα ενδιαφερόμενους λαούς και πληθυσμούς, των οποίων η τύχη καθορίστηκε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στη Λωζάννη, δεν εκπροσωπήθηκε στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης. Μία ειρήνη που δημιούργησε εκατοντάδες χιλιάδες νέους Πρόσφυγες, ενώ παράλληλα μετέτρεπε σε μειονότητες λαούς ολόκληρους, όπως και δεκάδες πληθυσμιακές ομάδες, είτε κοινής εθνοτικής καταγωγής είτε ομόθρησκης ή ομόδοξης ταυτότητας. Έτσι, το 1923, παγιδεύτηκαν εκατομμύρια άνθρωποι μέσα στα νεοχαραγμένα (και σε πολλές περιπτώσεις αυθαίρετα) όρια αλλοεθνών και αλλόθρησκων κρατικών οντοτήτων και μορφωμάτων. Κράτη, όπως η υπό σύσταση Τουρκία, που θεμελιώναν την προέλευσή τους και αιτιολογούσαν την ύπαρξή τους προτάσσοντας εθνικά και φυλετικά πεπρωμένα.

Τα δύο ελληνικά νησιά, προστατευμένα από τα πρωτόκολλα, τα οποία προέβλεπαν ακόμα και ότι η τήρηση της τάξης θα γινόταν με ευθύνη των αυτοχθόνων κι ότι όσοι

θα επάνδρωναν τα σώματα της χωροφυλακής έπρεπε να επιλέγονται από τον ελληνικό πληθυσμό, κατακυρώθηκαν στην Τουρκία.

Η Συνθήκη υπεγράφη στις 24 Ιουλίου. Τα συμβαλλόμενα μέρη είναι η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων, η Ρουμανία, η Ιαπωνία, η Ελλάδα και η Τουρκία.

Στις 15 Σεπτεμβρίου, τα ελληνικά στρατεύματα εκκένωσαν τα δύο νησιά που είχαν βρεθεί επί έντεκα χρόνια στην ελληνική επικράτεια. Και την Πέμπτη 4 Οκτωβρίου του 1923, ο Έπαρχος Ίμβρου, τελευταίος εκπρόσωπος του Ελληνικού Κράτους στο νησί, τηλεγραφεί:

«Σήμερα ώρα 13.00, υπέγραψα μετά Καδρή Βέη, αντιπροσώπου Τουρκίας, πρωτόκολλο παραδόσεως νήσου Ίμβρου.»

Από τις 1.450 ιμβριακές οικογένειες, παρέμειναν στο νησί οι 1.390. Τα μέλη των εξήντα οικογενειών που πρόλαβαν να φύγουν – είχαν φύγει για να αποφύγουν τα αντίποινα, επειδή ήταν προύχοντες του νησιού που είχαν εκδηλωθεί ανοιχτά υπέρ της Ελλάδας και των Συμμάχων –, δεν πήραν ποτέ άδεια να επιστρέψουν. Αυτή ήταν η πρώτη παραβίαση του 15ου Πρωτοκόλλου, περί παροχής τελείας αμνηστίας.

Στις 6 Οκτωβρίου, τα τουρκικά στρατεύματα εισήλθαν στην Κωνσταντινούπολη, που βρισκόταν υπό Συμμαχική Κατοχή από τη λήξη του Πρώτου Πολέμου. Και στις 29 Οκτωβρίου του 1923, έγινε η ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας. Πρωτεύουσα του νέου κράτους ορίστηκε η Άγκυρα. Το έμβλημα του στρατηγού και προέδρου Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ ήταν «εκτουρκισμός, εκσυγχρονισμός, δυτικοποίηση». Στόχος, η απαλλαγή της Τουρκίας από τους ανασταλτικούς παράγοντες του οθωμανισμού. Ένας από τους κυριότερους ήταν η πολυεθνική σύστασή του και ο οικουμενικός του χαρακτήρας. Κατακαημένη Ίμβρος.

Gökçeada – Γκιοκτσέαντα

«Χρυσό φεγγάρι περπατά στις Ίμβρου τα βουνά
και ένα παιδί τη μάνα του φωνάζει και ζητά.
Αγκάθι στ' Αρχιπέλαγο, αγκάθι και καρφί
και ποιος νερό και βάλαμο θα φέρει στην πληγή.»

Μισό φεγγάρι περπατά σε κόκκινο ουρανό
και το παιδί τη μάνα του ζητά από τον Θεό.
Αγκάθι στ' Αρχιπέλαγο και μαύρος αχινός
καρφώθηκε στη φτέρνα του φαρμακερός σκορπιός.»

Οι στίχοι είναι του Θωδωρή Γκόνη. Τους μελοποίησε ο Νίκος Ξυδάκης. Ο τίτλος του τραγουδιού είναι «Ίμβρος». Με δυο τόσο οικίες, τόσο καιρίες, τόσο αθώες θαλασσινές εικόνες, περιγράφεται η τραγωδία ενός αγαιοπελαγίτικου νησιού.

Αγκάθι στο αρχιπέλαγος της ιστορίας του 20ού αιώνα και μαύρος αχινός στη συνείδηση όχι μόνον του ελληνικού κόσμου αλλά ολόκληρης της ανθρωπότητας, γιατί Ίμβρος δεν υπάρχει πια. Μάταια θα την αναζητήσει κανείς με το όνομά της στους τουρκικούς, αλλά και στους διεθνείς χάρτες. Ούτε Ίμβρος ούτε Imroz υπάρχει. Η αποτρόπαιη πραγματικότητα κρύβεται πίσω από τη νέα ονομασία που της δόθηκε το 1970: Gökçeada.

Gökçeada: ο αφανισμός ενός ελληνικού νησιού. Gökçeada, που σημαίνει «το μέγα έγκλημα». Φαρμακερός σκορπιός.

Όταν άρχισε ο σταδιακός απεγκλωβισμός του Γκιοκτσέαντα, το 1990-91, οι Ίμβριοι κάτοικοι ήταν δεν ήταν 300 όλοι κι όλοι, ηλικιωμένοι οι περισσότεροι. Εξόριστοι στη νησιωτική τους πατρίδα. Ο αριθμός των εποίκων είχε ανέλθει στους 7.200, πάμπτωχοι οι περισσότεροι. Ξένοι κι άσχετοι μεταξύ τους, παρείσακτοι σε έναν ξένο κι αφιλόξενο τόπο. Επιπλέον, ο αριθμός των στρατιωτικών δυνάμεων υπολογίζεται σε 3.000 άνδρες. Τα απαλλοτριωμένα ή δημευμένα ή κρατικοποιημένα εδάφη άγγιζαν το 90% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, μαζί με τους βοσκότοπους, τις πηγές κι όλο το δίκτυο των υδάτινων πόρων. Από τους τριακόσιους επτά οίκους χριστιανικής λατρείας, εκκλησίες, ξωκλήσια, μονύδρια, διασώθηκαν τριάντα σε καλή ή μέτρια κατάσταση. Πολλοί από τους υπόλοιπους έχουν ρημάξει μετά τη βεβήλωσή τους. Άλλοι κατεδαφίστηκαν, άλλοι χρησιμοποιούνται σαν αποθηκευτικοί χώροι, άλλοι βρίσκονται μέσα σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις κι άλλοι βυθίστηκαν στα νερά του τεχνητού φράγματος ή χάθηκαν κάτω από άλλα δημόσια έργα, όπως οι δρόμοι και το υπό κατασκευή αεροδρόμιο (που «κατασκευάζεται» επί δεκαετίες!). Έργα κακοφτιαγμένα, ημιτελή και ασυντήρητα, τα οποία αλλοίωσαν την όψη του νησιού πριν παραδώσουν το «Γκιοκτσέαντα» στα χέρια της φτηνοτουριστικής, αλλά αδηφάγου, ανάπτυξης.

Εγώ έβλεπα χρόνια την Ίμβρο, πάντα από μακριά. Είτε από την απόσταση των βιβλίων, είτε από το παράθυρο του αεροπλάνου, είτε από τα ψηλώματα της Σαμοθράκης και τα βράχια της ανατολικής Λήμνου. Ήξερα, βέβαια, ότι οι εκτεταμένες αλλοιώσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος προξενούν σοβαρές κακώσεις στο βιωμένο φυσικό περιβάλλον, κι ότι η Ίμβρος των Ιμβρίων ήταν υπόθεση του παρελθόντος, αλλά η απόσταση κάλυπτε το οδυνηρό παρόν.

Στο Γκιοκτσέαντα, τα νερά των πηγών και των δεκάδων χειμάρρων, όπως και τα νερά του ζωοδότη Μεγάλου Ποταμού, χρησιμοποιήθηκαν για την υδροδότηση των στρατοπέδων και των νέων οικισμών, που φτιάχτηκαν από τις κρατικές υπηρεσίες για να στεγάσουν τους έποικους. Κάθε τόσο, οι συστάδες της παραποτάμιας βλάστησης και οι κροκάλες της αποξηραμένης κοίτης δημιουργούν την ψευδαίσθηση του γνώριμου τοπίου της ολόδροσης ενδοχώρας. Μυρτιές, λυγαριές και ροδοδάφνες σημαδεύουν τα παλαιά περάσματα του νερού, τα μέρη στα οποία κατέβαιναν τα ποίμνια και τα άλογα στη διάρκεια της ημέρας, τα αγρίμια στη διάρκεια της νύχτας. Αν κάνεις δυο βήματα, θα βρεις τα θεμέλια κάποιας μικρής γέφυρας ή ένα μισογκρεμισμένο τόξο. Βροχές και χιόνια παρασύρουν ό,τι δεν κατέστρεψαν οι μπουλντόζες. Τα σωριασμένα λιθάρια σκορπάνε στις ρεματιές, για να μη μείνει ούτε ίχνος του συγκοινωνιακού δικτύου. Να ξεχαστούνε τα νερά που πότιζαν κοπάδια και καλλιέργειες, να σβήσουνε και οι τελευταίοι απόηχοι των κουδουνιών που ακούγονταν ως τη Λήμνο, να χαθούνε και οι ξωθιές που σαγήνευαν τα νεαρά βοσκαρούδια.

Στο Γκιοκτσέαντα, οι μόνιμοι Ίμβριοι κάτοικοι δεν ξεπερνούνε πια τους εκατόν πενήντα. Όλοι τους υπερήλικες, εκτός από τον παπά Δημήτρη Κικηδέλλη, εφημέριο των ναών στο Γλυκύ και στο Ευλάμπιο, τον εικοσιπεντάχρονο ψάλτη Παναγιώτη Μαλλιάρη (που όλοι τον λένε Φλιάκο), και δυο τρεις ακόμα. Όταν περάσουν τα πολλά κρύα, ο γηγενής πληθυσμός αυξάνεται. Είναι καμιά εκατοστή συνταξιούχοι που γυρνούν για να περάσουν μερικούς μήνες στην πατρίδα. Να αναπνεύσουν θυμάρι, να λειτουργηθούν στα έρημα ξωκλήσια, να ψευτοσυντηρήσουν τα λιθόκτιστα σπιτικά τους, μη τύχει και βουλίσουν οι στέγες. Το κυριότερο πάντως είναι να βρίσκονται εκεί, για να μη χάσουν κάποια μέρα ό,τι τους έχει απομείνει.

Από τα μέσα Ιουλίου έως τα τέλη Αυγούστου επιστρέφει κόσμος και ντουινιάς. Ένα πολύχρωμο πλήθος, αμήχανο, μουδιασμένο, συγκινημένο, πληγωμένο, αλλοπρόσαλλο. Είναι οι Ίμβριοι που «σκόρπισαν σαν του λαγού τα παιδιά», όπως λέει ο παπά Γιώργης Οκομούσης, εφημέριος στο χωριό Άγιοι Θεόδωροι.

Πόλη, Μελβούρνη, Κομοτηνή, Νέα Υόρκη, Θεσσαλονίκη, Αλεξανδρούπολη, Αθήνα, Κολωνία, Αδελαΐδα, Πειραιάς, Σικάγο... Σκόρπιοι στις άκρες του κόσμου. Παντού ξένοι. Και εδώ και εκεί. Άλλοι δεν έφυγαν ποτέ από την Ίμβρο. Άλλοι δεν γύρισαν ποτέ στο Γκιοκτσέαντα. Άλλοι έρχονται για πρώτη φορά στη γη των πατέρων. Άλλοι για τελευταία, να προλάβουν να αποχαιρετίσουν τη γενέτειρα. Ψάχνουν τη βαλανιδιά στο Ρουμάνι, βλέπουν πανικόβλητοι τα ερειπωμένα σπίτια στο Σχοινούδι, αναζητούν παντού τα ίχνη τους, προσπαθούν να ταυτίσουν τα μέρη που βλέπουν με τα μέρη που ξέρουν. Πικραμένοι, εξοργισμένοι, βουβοί. Συναντούν συμπατριώτες ύστερα από τριάντα και σαράντα χρόνια. Θυμούνται τα ψαρέματα, τα πανηγύρια, τις κακαβιές με πανσέληνο στον Πύργο, τα βράδια που περιμένανε με τις ώρες το καράβι από την Πόλη, πριν γίνει το νέο λιμάνι στον Άγιο Κήρυκο, όταν αγκυροβολούσε αρόδο το βαπόρι και κατέβαινε ο κόσμος με τις βάρκες μέσα στη φουρτούνα.

Τώρα όλα απλοποιήθηκαν, άρχισε και ο τουρισμός, οι Τούρκοι παραθεριστές θέλουν να αγοράσουν σπίτια, εμφανίστηκαν και οι πρώτοι μεσίτες, οι γραφικότητες έχουν πέραση. Όλοι οι οικισμοί έχουν τουρκικά ονόματα. Τα χνάρια σβήνουν. Η λεηλασία έχει πάρει άλλη μορφή. Το στοιχειωμένο αεροδρόμιο λένε ότι θα τελειώσει σύντομα, τώρα όλοι βιάζονται. Ο τουρισμός θα σώσει το Γκιοκτσέαντα και τους ταλαίπωρους τους έποικους, που δεν μπόρεσαν να καλλιεργήσουν ούτε ένα στρέμμα χωράφι από αυτά που τους παραχώρησε το κράτος. Η βιωματική γνώση και η εμπειρία του αγρότη δεν μπορεί να αποκτηθεί από τη μια μέρα στην άλλη.

Ναι, τώρα όλα απλοποιήθηκαν, ακόμα και οι μνήμες. Αλλά χάθηκε η Ίμβρος.

Χάθηκε; Οι Ίμβριοι καταβάλλουν σημαντικές προσπάθειες για να μην παραδοθεί το νησί. Να επιστρέφουν έστω για δέκα μέρες οι γηγενείς. Να παρακολουθούν τις υποθέσεις τους, να τρέχουν για το κτηματολόγιο, να μην χαρίσουν ούτε μια σπιθαμή από τα ρημαγμένα πατρογονικά. Οργανώνουν αξιολογες πολιτιστικές εκδηλώσεις (ακόμα και στο νησί –να 'ναι καλά ο Νίκος ο Δολδούρης, με το απαράμιλλο ιμβριώτικο πείσμα, ο Νίκος που τόλμησε να οργανώσει μουσικές βραδιές στο έρημο το Σχοινούδι, όταν επικρατούσε ακόμα ο μεγάλος φόβος). Εκδίδουν περιοδικά στους τόπους όπου ζουν. Έχουν δραστήριους συλλόγους. Ενισχύουν επιστημονικές μελέτες. Πολλοί έχουν ασχοληθεί και προσωπικά με την συγγραφή. Καταγράφουν αναμνήσεις, έθιμα, ιδιωτισμούς. Να μείνει κάτι από την ιμβριακή ζωή, έστω στα βιβλία.

Τρεις φορές επισκέφθηκα το Γκιοκτσέαντα τα τελευταία δέκα χρόνια. Αναζητούσα κι εγώ την Ίμβρο. Κάθε φορά όμως η απόσταση μεγάλωνε. Είναι τόσο εξουθενωμένο το νησί ώστε είναι πλέον αδύνατον να το αναγνωρίσεις. Η Ίμβρος πια δεν είναι γεωγραφικός τόπος. Είναι αναμφισβήτητα ένα ιστορικό μέγεθος και, κυρίως, ένας κώδικας ηθικών αξιών που εξακολουθεί να υπάρχει όσο θα υπάρχουν αυτοί που είχαν την τύχη να ζήσουν στην Ίμβρο, όταν το νησί ανήκε στους ανθρώπους του.

Την ξαναβλέπω, όμως, ολόφωτη όταν βρίσκομαι στο Φανάρι. Έτσι όπως την είχα πρωτοδει από κοντά, στον πατριαρχικό ναό στο Φανάρι, εκείνα τα Χριστούγεννα του 1991. Τα πρώτα Χριστούγεννα του Πατριάρχη Βαρθολομαίου στον Οικουμενικό Θρόνο. Τι άλλο μπορεί να είναι ένας τόπος, παρά η ίδια του η εικόνα σφραγισμένη στη φυσιολογία των καλύτερων παιδιών του;

Η Αυτού Θειοτάτη Παναγιότης, ο Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως - Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης κκ. Βαρθολομαίος, κατά κόσμον Δημητρός Αρχοντώνης, γεννήθηκε στους Αγίους Θεοδώρους της Ίμβρου στις 29 Φεβρουαρίου του 1940. Εκεί μεγάλωσε, εκεί πήγε σχολείο, εκεί βοηθούσε τα καλοκαίρια τον παπά Αστέριο και τον συνόδευε στις μακριές πορείες, για να λειτουργηθούν όλα τα εκκλησάκια, ακόμα και στα πιο απάτητα μέρη, όπου το γαϊδουράκι του καλοκάγαθου ιερέα δεν έβγαζε τις απότομες ανηφόρες.

Ένα πελώριο κυπαρίσσι συντροφεύει το οικογενειακό μνήμα των Αρχοντώνιδων στο ενοριακό Κοιμητήρι του χωριού. «Πετώντας επιστρέφω κάθε φορά στο νησί», δηλώνει ο Οικουμενικός και λάμπει ολόκληρος καθώς θυμάται την Πατρίδα.

Μαριάννα Κορομηλά, Σεπτέμβριος 2003